

Ivan Zulyak**FEATURES OF ORGANIZATION AND CONDUCT "PROSVITA" WESTERN UKRAINE
CELEBRATIONS IN THE INTERWAR PERIOD**

The article analyzes the features of organization and holding of "Prosvita" in Western Ukraine in the interwar period of holiday songs, books, mother of Taras Shevchenko, Ivan Franko Ukrainian and other public and cultural figures that contributed to the intensification of national consciousness. Studied the specifics of prosvita holidays involving the widest possible community of Ukrainians, educational centers, cooperative schools. Well organized and well thought out program of celebrations showed a significant organizational training, the authority of the company, its public support, offered to hold a celebration at the appropriate level.

Key words: "Prosvita", Western Ukraine, the interwar period, the committee holiday celebration.

УДК: 37.014(438)**Igor Pavliv****ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ПОЛЬЩІ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ
1918–1939 РР.**

У статті досліджено та проаналізовано проблеми боротьби за розвиток українського шкільництва на території Холмщини, Лемківщини, Надсяння упродовж 1918–1939 рр., розкрито етапи широкомасштабної полонізації українського населення краю, ліквідацію українських освітніх установ та організацій.

Ключові слова: Польська держава, шкільна політика, шкільництво, освітній закон, утраквістичні школи.

"Духовне здоров'я" кожної нації значною мірою залежить від рівня освіченості та релігійності населення, ставлення молодого покоління до культурних здобутків попередників. В умовах бездержавності, упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. відстоювання прав українців на вільний розвиток мови, культури, традицій стало основоположним завданням національно свідомої української інтелігенції, наріжним каменем діяльності українських політичних партій. Особлива увага у цей період приділялася проблемі боротьби за українське шкільництво, адже збереження української за своїм духом школи забезпечувало якісний культурно-освітній поступ українського народу.

Мета цього дослідження полягає в комплексному вивченні й об'єктивному висвітленні становища та розвитку українського шкільництва на території Холмщини, Лемківщини, Надсяння упродовж 1918–1939 рр.

Завдання полягають в аналізі етапів диспропорції між чисельністю польських та українських шкіл, що призвело до полонізації системи освіти та погіршення якості навчання в українських школах.

Аналізуючи основні наукові праці з проблеми дослідження, слід відзначити, що питаннями українського шкільництва на території Холмщини, Лемківщини, Надсяння в період 1918–1939 рр. займалися, зокрема, В. Панасюк, Б. Благий, О. Аркуша, Н. Кошелева, Б. Гречина. Основна частина архівних матеріалів із проблематики зосереджена в Центральному державному історичному архіві України у Львові, фонд 179 "Шкільні кураторії Надсяння 1924 р."; Державному архіві міста Перемишля, зокрема у фонді 2 "Закон про деякі положення полонізації шкільництва Лемківщини". Автором використано матеріали української періодики, газет "Діло", "Наше життя".

У 1918–1920 рр. Польська держава вела відчайдушну боротьбу за територію західноукраїнських земель із армією Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Не стала винятком Холмщина, Лемківщина, Надсяння – у складній геополітичній ситуації за край точилася особливо гостра боротьба. Однак після укладення Варшавського договору 1920 р. між УНР і Польщею, та Ризького мирного договору 1921 р. між радянськими республіками й Річчю Посполитою, територія Холмщини, Підляшшя і Полісся увійшла до складу Польської держави, що відкрило шлях до широкомасштабної полонізації місцевого українського населення.

В умовах військових дій 1918–1920-х рр. польський уряд не приділяв належної уваги питанням шкільництва, як зрештою й освіти загалом. Однак уже упродовж 1919–1921 рр. польський уряд

ліквідував на етнічних українських землях – Холмщини, Надсяння, Лемківщини та інших територіях 25 % українських шкіл у порівнянні із довоєнними роками. Диспропорція між чисельністю польських та українських шкіл призвела, з одного боку, до колонізації системи освіти, а з іншого – до погіршення якості навчання в українських школах. "Наука зводиться до забавки, до крикливих польських маніфестацій..." – констатували сучасники [1, с. 1]. Більше того, закінчивши українську школу, українські діти не могли продовжити навчання у фаховій або ж вищій школі.

17 березня 1921 р. ухвалена конституція Польщі. Низка статей основоположного державного документу вперше гарантувала національним меншинам право на освіту рідною мовою, створення національно-культурних товариств, а також на збереження самобутності й самосвідомості. Зокрема, у ст. 109 зазначалося: "Кожний громадянин має право зберігати свою національність, охороняти свою мову і свої національні прикмети...". Національних меншин стосувалася також ст. 110, у якій вказувалося, що "польські громадяни, приналежні до меншин за їх національністю, віросповіданням або мовою, мають рівне з усіма іншими право засновувати благодійні, релігійні й громадські заклади, мати нагляд за ними, ними завідувати і користуватися" [2, арк. 113].

Однак конституційні норми залишилися політичними деклараціями, які так і не були впроваджені у життя. Кореспондент "Діла" з цього приводу зауважив: "Обіцянки про надання українцям права відчиняти приватні середні школи при додержанні умов, зазначених в конституції, фактично обертаються у глум і насмішку..." [3, с. 1]. Українська громадськість вимагала виконання статей 109, 110 та 113 конституції Польщі, які декларували широке самоуправління у мовному та національно-культурному житті українців, а також національних меншин загалом [4, с. 20].

Рішення Ради держав Антанти від 14 березня 1923 р. про приєднання Східної Галичини до складу Польської держави прискорило колонізацію українських освітніх закладів. У цей період саме освіта стала основним засобом боротьби проти українства. Обіжник Львівської шкільної кураторії від 30 жовтня 1923 р. констатував: "Всі школи як публічні, так і приватні на території Речі Посполитої є в тіснішій значінні цього слова польськими школами. Про інші школи, не відповідаючи ідеї польської державності в польській державі, не може бути й мови" [5, с. 3].

"Ця шкільна політика зробила те, що десятки українських сіл в кожному повіті не мають українських шкіл..., – констатували дописувачі "Діла", – Українські школи просто нищаться тим, що забираються в них будинки, забирається майно на потреби школи польської...". Упродовж 1922 – початку 1923 рр. тільки на Холмщині звільнено близько 200 українських учителів. Їх місця займали учителі-поляки, які отримували посаду "без всяких формальностей". Подібна ситуація склалася на Лемківщині, що входила до Краківського шкільного округу. Якщо у 1911–1912 навчальних роках в окрузі функціонували 76 українських шкіл і 1470 – польських, у 1921–1922 рр. їх кількість зросла до 79, тоді як польських – до 1958 [6, с. 3]. Чільні діячі Української народної партії (УНП) констатували: "Навіть та мізерна рештка здобутків, що лишилась на 1 січня 1923 р. в школі, церкві і т. д. поховані. Відібрано там все: школу, церкву, землю, громадянські права, працю здушено, обмежено навіть таку власність, як ім'я українське – нашу національну назву і прещеплювано якийсь неповажний термін (русин)..." [7, с. 2].

Для узаконення ліквідації іншомовних шкіл, польський сейм 31 липня 1924 р. прийняв "Закон про деякі положення в організації шкільництва", що згодом отримав назву "кресового" шкільного закону. "В дійсності був він (шкільний закон – авт.) вимірений проти нас, – констатував сенатор М. Черкавський 22 червня 1925 р. під час обговорення міністерства освіти, – щоби ним відібрати і ту решту прав, ту решту нашого доробку, яку ми мали на полі шкільництва...". Згідно з нормативно-правовим актом, який не поширювався на територію Лемківщини, Холмщини і Підляшшя [8, с. 1] у державних школах, на територіях де проживало 25 % непольського населення батьки, за умов наявності в шкільній окрузі 40-а дітей шкільного віку, могли отримати освіту рідною мовою [9, с. 3]. Закон позбавив українців права організації народних шкіл.

Закон також передбачав утворення у Східній Галичині так званих "спільних шкіл" для "згідного співжиття людности національно мішаних земель...". У ст. 4 вказувалося: "В загальних школах 1, 2 і 3-класових – як приватних так і державних – з непольською мовою навчання є обов'язкова наука польської мови, яка запевнює знання її для практичних цілей у знанні й письмі. У загальних школах 4, 5, 6 і 7-класових – як приватних так і державних – з непольською мовою навчання маєтись вести обов'язково по-польски науку польської мови, польської історії і науки про сучасну Польщу...".

Дискримінаційною щодо українського населення регіону була також ст. 6, що передбачала об'єднання в окремих місцевостях польських та українських шкіл в одну спільну двомовну. Після об'єднання шкіл передбачалося, що українською мовою викладатиметься: релігія (для греко-католиків та православних), латинська та українська мова, малювання та фізкультура (15 год./тиждень), натомість польською – релігія (для римо-католиків), польська мова, історія, географія, математика і природа (17 год./тиждень). "На українську мову (крім хіба що самої

української мови), припадають самі мертві предмети, – констатували журналісти "Діла", – які мають підрядне значіння в формуванні світогляду учня" [8, с. 1].

Фактичний стан, який посідала українська мова на західноукраїнських землях, свідчив про дискримінаційне щодо неї відношення з боку польської влади, яка прагнула якнайшвидше ополячити українське населення, передусім, шляхом полонізації українських навчальних закладів усіх типів. Обмеження польськими законами прав української мови, а також численні невиконання та перекидання на практиці навіть того мінімального обсягу прав, які вони їй гарантували. "Ці законні постанови без коментарів говорять ясно, – йдеться у "Ділі", – скільки енергії треба буде вложити українському громадянству, щоби... там де нам це належить добитися школи з викладовою українською мовою..." [10, с. 3].

Таким чином, після ухвалення закону про освіту від 31 липня 1924 р. утравізм, де-факто, став основною освітньою доктриною Варшави до початку Другої світової війни. У двомовних школах польська мова поступово ставала домінуючою – нею викладалася арифметика, геометрія, всесвітня історія та історія Польщі. Українською мовою влада дозволяла проводити тільки бесіди, а рідну мову діти з числа національних меншин розпочинали вивчати тільки з другого класу. Міністр освіти С. Добруцький констатував: "Культурні потреби українців повинні бути в цілій повній задоволенні, бо український народ дійшов вже до тої ступені розвою, в якій не може бути мови про його винародовлення" [10, с. 4].

У доповненнях до освітнього закону, що побачили світ на початку 1925 р. вимагалось від батьків дітей шкільного віку письмового підтвердження їх бажання на отримання освіти рідною мовою. Відповідні документи польська влада змушувала батьків подавати до місцевих війтів або ж нотаріусів, які чинили будь-які можливі перепони на шляху до реєстрації заяв. Найпоширенішим способом у відмові реєстрації заяв залишалася вимога "метрикального витягу для доказу, що селянин має дітей шкільного віку". Крім того, місцеві шкільні інспектори наполягали, щоб селяни приносили заяви особисто і таким чином відмовляли колективним зверненням цілих громад. Зловживання місцевих чиновників викликало хвилю обурення українців, яке, зважаючи на розпорошені національно-державницькі політичні сили, не переросло у протестні акції.

Шкільний плебісцит 1925 р. підтвердив полонізаційні наміри польського уряду у сфері освіти на західноукраїнських землях. Критичні виступи відомих українських громадсько-політичних діячів у пресі надалі залишалися непоміченими польською стороною. Українці наголошували, що шкільна політика Польської держави на Холмщині, Лемківщині та Надсянні суперечила міжнародним правовим актам, передусім статтям т. зв. Малого Версальського трактату про національні меншини – договору Другої Речі Посполитої з країнами Антанти стосовно забезпечення прав непольських народів [11, арк. 143].

Отже, "Закон Грабського" суттєво ускладнив українсько-польські відносини у Західній Україні. У листі до міністра освіти начальник кураторії Львівського шкільного округу наголошував: "Постійне перебування в атмосфері мовної боротьби матиме негативний моральний вплив на учнів, не сприятиме громадянському вихованню" [12, арк. 113]. У листі до міністра внутрішніх справ від січня 1927 р. львівський воєвода вказував, що подальше ухвалення антиукраїнських законодавчих актів у сфері освіти є небажаними напередодні виборів до парламенту Польщі.

Незважаючи на попередження місцевих чиновників, уряд Польщі не відступив від визначеної законом 1924 р. полонізаційної лінії, що призвело до запеклих дебатів між українськими і польськими послами над проблемою шкільництва на етнічних українських землях у польському сеймі і сенаті. Партії національно-державницького табору використовували трибуну парламенту для захисту прав українців у національно-культурній сфері на всіх етнічних українських землях.

19 червня 1928 р. Український клуб чи не вперше вніс два законопроекти, які стосувалися покращення якості освіти на українських землях у складі Польщі: про заснування Українського університету у Львові; про школи з українською, білоруською і литовською мовами викладання, якими пропонувалося замінити утравістичні школи. Однак законодавчі ініціативи УПР залишилися непоміченими проурядовою більшістю. Польські депутати не зважали на статистику, що свідчила про поступову ліквідацію української школи. Зокрема, уже наприкінці 1923 р. на етнічних українських територіях було ліквідовано 827 українських шкіл. Упродовж 1924–1925 рр. їх кількість зменшилася ще на 303 одиниці [13, с. 1]. У 1925–1926 р. сполонізовано 2065 українських шкіл. Надалі ситуація суттєво не змінилася: у 1926–1927 рр. кількість українських шкіл зменшилася до 925, а у 1927–1928 рр. на українських етнічних землях нараховувалося 774 українські школи. Водночас у 1929–1930 рр. кількість утравістичних шкіл залишилася практично без змін – 1794 [12, арк. 113].

Ігнорування законопроектів у сфері освіти, змушували Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) та Українську соціалістично-радикальну партію (УСРП) шукати інших шляхів захисту українського шкільництва. 16 грудня 1930 р., депутати УНДО подали інтерпеляцію (запит

до Ради міністрів Польщі щодо безпідставного переселення учителів-українців на польські землі. Автори подання констатували: "Учительство українське падає жертвою нелюдської ненависти і нетолерантності національної... інспекторів або також демагогів політичних..." [14, арк. 6]. Звернення українців стало відповіддю на заяви міністра освіти Польщі С. Грабського. Який повідомляв про те, що майже повністю ліквідував українське шкільництво, а саме: понад 1200 українських шкіл було перетворено на двомовні – утравістичні; українська мова під польським пануванням втратила права другої офіційної мови; зникли українські написи з державних установ; адміністративна влада більше не друкувала двомовних текстів.

Незважаючи на репресії над українськими парламентаріями, із початком 1931 р. критика уряду Польщі українськими депутатами посилювалася. 13 січня 1931 р. один із лідерів Української парламентської репрезентації (УПР) – М. Рудницька під час голосування за бюджет міністерства внутрішніх справ, заявила, що освітня політика польської держави повністю залежна від діяльності цього міністерства і звинуватила його у закритті низки українських гімназій [15, с. 2]. Окреслену проблему депутат порушувала також 14 січня того ж року в бюджетній комісії сейму при розгляді бюджету міністерства освіти і віросповідань [16, с. 3].

Критичні випадки українців на адресу уряду не залишилися непоміченими його очільником. Відповідаючи на критичні запити українських депутатів щодо примусового переселення українських учителів, голова Ради міністрів В. Славек 9 лютого 1931 р. повідомив, що усунення українських учителів від виконання службових обов'язків та переселення їх на західні землі Польщі пов'язане з тим, що "вони не дбали про належний напрям і виховуючий вплив школи, при чому переносили на її терен невластиві методи політичної агітації, а діяльність окремих з них мала виразний антидержавний характер". У відповіді також наголошувалося, що в таких умовах добро школи було "заражене" на небезпеку і шкільна влада мала на меті усякими способами їй запобігти [17, с. 2].

Антиукраїнська за змістом освітня політика Польщі стала особливо помітною після внесення Блоку Безпартійної співпраці з урядом (ББСУ) на розгляд парламенту Польщі законопроектів "Про шкільний устрій" та "Про приватні школи і наукові та виховні заклади" (лютий-березень 1931 р.). Перший передбачав скасування двох перших класів гімназії і поділ середньої школи на чотирикласну гімназію і двокласний ліцей. За умови ухвалення законопроекту, тільки закінчення початкової школи другого ступеня (6 класів) давало право вступу до гімназії. Це ускладнювало доступ до середньої освіти дітям українських селян – українці не мали жодної шестикласної державної школи, а тільки три семикласні: у Львові, Перемишлі і Коломиї. Право вступу до вищих навчальних закладів давало закінчення ліцеїв, яких українці теж не мали.

Українські депутати запропонували низку поправок до законопроекту. Зокрема, соціалістичні радикали пропонували: враховувати при укладанні програм для шкіл потреби навчання історії і географії національних меншин у Польщі, кожної зокрема; до складання програм залучати наукові установи цих меншин (для українців – Наукове товариство ім. Шевченка у Львові); утворювати ліцеї з української і білоруською мовами викладання. Однак про урядова більшість сейму не взяла до уваги зауваження української сторони [18, арк. 27].

27 жовтня 1931 р. на засіданні освітньої комісії сейму обговорювалася проблема закриття українських гімназій. Польський депутат М. Войтович наголошував на тому, що Дрогобицьку і Рогатинську гімназії було закрито у зв'язку з приналежністю їх учнів до Української військової організації (УВО) та Організації українських націоналістів (ОУН) та участю у саботажних акціях, що у будинку Рогатинської гімназії під час обшуку, нібито, було знайдено зброю, а в Дрогобицькій було заарештовано директора гімназії і 30 учнів. Саме тому депутат М. Войтович назвав внесення українських послів щодо відновлення діяльності названих українських навчальних закладів "неактуальними і безпредметними" та запропонував їх відкинути [6, с. 4].

У відповідь на це М. Рудницька наголосила, що закриття гімназій було "частиною пацифікаційної концепції уряду". Вона пояснила, якої шкоди завдано молоді, учительському складу та українському громадянству в цілому через закриття двох українських закладів. Факти, які наводила М. Рудницька, були настільки переконливі, що її заяву підтримали польські депутати Донецький, та Шидельський, а Бабський заявив, що українські гімназії "не є ніяким актом ласки від уряду і польського громадянства, а самозрозуміле право українського населення".

Питання відкриття трьох українських гімназій надалі піднімалося українськими депутатами у польському парламенті. Зокрема, 18 грудня 1931 р. його знову порушила М. Рудницька, згодом – Д. Великанович, С. Баран та інші депутати. Проте, на жаль, польська влада так і не проявила доброї волі, не зробила жодного зустрічного кроку у питанні відновлення несправедливо закритих українських державних гімназій. Більше того, міністр віросповідань Польщі у відповідь на одну з промов депутата Д. Великановича стосовно неправомірного закриття трьох українських гімназій, відкрито заявив: "Або бажаєте спокійної культурної праці в межах польської держави, або хочете

борби, а тоді я прирікаю Вам, що буду протидіяти плеканню в молоді елементу борби з народом і польською державою всіми середниками, які право дає мені до руки" [19, с. 5].

Загалом, упродовж 1931–1932 рр. більшість прийняла тільки одну поправку УПР, у якій йшлося: "Сейм вживає уряд, щоби при виконванні бюджету держави на 1931–1932 рр. та передовсім бюджетів міністерств освіти й віросповідань, хліборобства, праці й суспільної опіки та внутрішніх справ, у відділах та параграфах, які відносяться до підтримування позашкільної освіти, фізичного виховання, приватного загальноосвітнього і професійного шкільництва, наукових установ, опіки над мистецтвом, підтримування дрібного хліборобства, хліборобського досвідництва, піднесення рільничої торгівлі, опіки над емігрантами, молоддю і дітьми, над воєнними інвалідами, суспільної самопомочі, боротьби з недугами і т. п. – щоби справедливо взяв під увагу також потреби українських і білоруських суспільних організацій". Часопис "Діло" красномовно називало цю поправку "чисто плятонічно-риторичною", ні до нічого не зобов'язуючою [20, с. 1].

На початку 1932 р. українські парламентарі продовжили боротьбу за українізації школи на етнічних українських землях. 18 лютого того ж року М. Рудницька виступила у дискусії під час розгляду законопроекту "Про приватні школи і наукові та виховні заклади". Зважаючи на те, що пропонувався урядом закон мав низку недоліків (зокрема у ст. 2, 6, 49), членкиня УПР пропонувала відмовитися від нього. Щодо законопроекту "Про приватне шкільництво", М. Рудницька наголосила на його шкідливості, оскільки він запроваджував поліційну систему в життя школи. Ст. 2 і 6 закону передбачали надання відомостей про політичну "благонадійність" засновника школи та членів учительського колективу, а ст. 49 на практиці вимагала від педагогів шпигувати за українською молоддю та доносити на неї органам державної поліції.

Отже, цей законопроект піддавав українські приватні школи під владу "поліційних чинників", оскільки керівництво педагогічним колективом мало здійснюватись не міністром освіти, а начальником відділу безпеки [21, с. 4].

Депутат заявила, що приватне шкільництво для українців – "це одинока школа, яка виховує молоде покоління в національному дусі" і має величезне значення для українського населення, яке "стало відірване від своїх національних коренів" і проживає в межах чужої держави. Вона назвала цей законопроект "таким злим, що його годі поправити", тому Український клуб відмовився його підтримати.

Виступаючи в сеймі 26 лютого поточного року від імені УПР, М. Рудницька вкотре піддала критиці законопроект про "Шкільний устрій" як такий, що закриває українській молоді доступ до освіти. Вона виступила також проти положення про "державне виховання", розцінивши його як "намагання відібрати в українців всякий вплив на виховання нових поколінь і втягнення української молоді до чужої виховної системи з метою видерти з душі цієї молоді національні ідеали". Цьому положенню вона протиставила принцип "національного виховання". Свою промову посолка завершила словами: "Можете, панове, принаймні до часу, одержувати над нами перемоги в тих ділянках, де вирішує фізична сила, але душі української дитини в нас не відберете. Цю боротьбу за душу української дитини ви програєте!" [22, с. 3].

Щоби надати видимої законності реакційним акціям польської влади в освітній сфері, у 1932 р. на основі декрету президента, уряд провів новий шкільний плебісцит. Проте, і на цей раз шкільна й загальна адміністрація не зупинилася перед різноманітними засобами, щоби його результати не вийшли на користь українського населення у Галичині. Незважаючи на те, що у 1932 р. батьки 400 тис. українських дітей зібрали 300 тис. декларацій, втричі більше, ніж у 1925 р., з вимогою рідної мови навчання їхніх дітей у школах, близько 500 українських шкіл були перетворені на польські або утравістичні. У результаті – майже на 20 % погіршилося становище українського шкільництва [23, с. 659].

Питання шкільного плебісциту порушувалася УПР упродовж 1932–1933 рр. Отримуючи численні скарги на місцеву владу та органи поліції, українські депутати і сенатори подавали інтерпеляції до уряду, в яких наводилися конкретні факти фальшування шкільних декларацій, а відтак – і результатів плебісциту. Зокрема, Д. Великанович від імені президії УПР у зверненні до міністра віросповідань і освіти 30 березня 1933 р. наголошував на тому, що під час шкільного плебісциту відбувалися масові зловживання. Він дорікав урядові за те, що той ніяк не реагував на запити українських депутатів у цій справі і наполягав, щоби влада поклала край такій політиці та припинила зловживання під час організації та проведення плебісцитової акції.

Про фальсифікацію результатів плебісциту та зловживання польської адміністрації голова УПР Д. Левицький у промові на пленарному засіданні сейму 3 листопада 1933 р. зауважив: "В тих оселях, де досі існувала українська школа, виманювано підступом або просто фальшовано підписи на деклараціях з домаганням польської мови навчання. Тайність декларацій, що їх вносили за польську мову, робить просто неможливим виказати підроблені підписи на деклараціях. Отак під

маскою урядової тайни ховається злочин фальшування. В тих оселях, де була утративістична школа й батьки внесли декларації, вимагаючи української викладової мови, там шкільні кураторії відмовили цьому домаганням, мотивуючи, що батьки всіх тих дітей, які не внесли декларації, вимагають тим самим польської мови навчання. Найвищий Адміністративний трибунал станув на становищі, що таке вирішення суперечить закону, а проте кураторії й Міністерство освіти боронять дальше свого парадоксального становища" [24, с. 4]. Однак інтерпеляції та внески Українського клубу щодо зловживань під час шкільного плебісциту залишилися поза увагою польського уряду.

Справа українського шкільництва піднімалась ундовськими парламентаріями у польському сеймі і в наступні роки. 18–20 лютого 1933 р. на засіданні сейму тривала дискусія над проектом закону "Про академічні школи". 21 лютого 1933 р. Український клуб зробив внесення до цього закону, суть якого полягала у створенні як окремої самостійної академічної школи українського університету у Львові. В. Загайкевич зазначив, що внесення Українського клубу і боротьба українців за самостійний український університет у Львові є доказом нестримного прагнення українського народу до розвитку всіх його цінностей у всіх сферах життя, зокрема у сфері освіти. Депутат Л. Макарушка на цьому засіданні звернув увагу на польський закон про засади воєводського самоврядування від 26 вересня 1922 р., який зобов'язував створення українського університету протягом двох років, тобто до 25 вересня 1924 р. Він зазначив, що невиконання цього закону свідчило перш за все про хиткість правового порядку в Польщі і невиконання нею міжнародних зобов'язань [25, с. 3]. Проте 4 березня 1933 р. під час голосування були відкинені всі внесення українських послів, і закон "Про академічні школи" було прийнято голосами санаційної більшості [26, с. 4].

Польський дослідник С. Маєрсберг зауважив, що у 1934–1938 рр. "тривав процес кількісного зростання утративістичних шкіл... при одночасній стагнації чисельності українських шкіл". Згідно інформації польських статистичних органів, у Західній Україні у 1936–1937 навчальних роках нараховувалося 398 державних початкових шкіл [4, с. 20].

"Нормалізація" польсько-українських відносин, що розпочалася у 1935 р. не принесла для українців бажаних змін в освітній сфері. Підтвердженням полонізаційних намірів уряду став черговий плебісцит 1937 р. Згодом, у 1938 р. підготовлений і виданий проект розпорядження міністерства освіти "У справі виконання закону від 31.07.1924 р. та змін деяких постанов в організації шкільництва", узгоджений із міністерством внутрішніх справ. Згідно з розпорядженням зміна мови навчання в існуючих школах може бути проведена тільки з початком нового навчального року і розповсюджується виключно на перший клас. Параграф 12 передбачав можливість зміни мови з ініціативи кураторії, якщо чиновники побачать, що мова у школі не відповідає мовному стану у певній місцевості.

Таким чином, після включення західноукраїнських земель до складу Польської держави, розпочалася широкомасштабна полонізація українського населення краю, ліквідація українських освітніх установ та організацій. Дискримінаційну щодо українців краю політику у сфері освіти започаткував закон від 31 липня 1924 р., який санкціонував так звані утративістичні школи, зробив домінуючою у середній школі польську мову. Ухвалені на межі 1920–1930-х рр. закони у сфері освіти діяли без суттєвих змін до початку Другої світової війни. У 1937–1939 рр. у Польщі була тільки 461 (41 приватна) загальна школа та 24 гімназії і ліцеї з українською мовою викладання (19 приватних). Утративістичними були 3064 загальні та 2 середні школи. Водночас в українських школах не вистарчало підручників, через що діти були змушені навчатися із польських книжок.

Список використаних джерел

1. Українська дитина без школи і науки // Діло. – 12 жовтня 1922. – С. 1.
2. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. 2, оп. 1, спр. 369, арк. 113.
3. Діло. – 8 березня 1933. – С. 1.
4. Statystyka szkolnictwa. 1937–1938. – Warszawa, 1938. – S. 20.
5. Збройна і культурна війна: Статистика шкільна // Діло. – 21 жовтня 1924. – С. 3.
6. Українська школа. – 1938. – Ч. 7–12. – С. 3–4.
7. За українську школу під Польщею // Діло. – 24 березня 1928. – С. 2.
8. Оборона українського шкільництва й учительства // Діло. – 15 листопада 1927. – С. 1.
9. "Нова ера" в шкільництві // Діло. – 30 серпня 1925. – С. 3.
10. Про нас і нашу школу // Народний Вісник. – 10 листопада 1927. – Ч. 31. – С. 3–4.
11. Державний архів Рівненської області, ф. 33, оп. 4, спр. 6, арк. 143.
12. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 369, арк. 113.
13. За українську школу під Польщею // Діло. – 22 березня 1928. – С. 1.
14. ДАІФО, ф. 2, спр. 763, арк. 6.
15. Діло. – 16 січня 1931. – С. 2.
16. Діло. – 17–23 січня 1931. – С. 3.
17. Діло. – 1931. – 5 березня. – С. 2.
18. Центральний державний історичний архів у Львові, ф. 179, оп. 2, спр. 15, арк. 27.
19. Діло. – 26 грудня 1931. – С. 4.
20. Кедрин І. Бюджет Польщі / Кедрин І. // Діло. – 8 лютого 1931. – С. 1.
21. Діло. – 21 лютого 1932. – С. 4.
22. Діло. – 5 березня 1932. – С. 3.
23. Sprawy Narodowościowe. – 1932. – S. 659.
24. Діло. – 6 листопада 1933. – С. 4.
25. Діло. – 23 лютого 1933. – С. 3.
26. Діло. – 8 березня 1933. – С. 4.

Игорь Павлив**ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ПОЛЬШИ НА ЗАПАДНОУКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ
1918–1939 ГГ.**

В статье исследованы и проанализированы проблемы борьбы за развитие украинских школ на территории Холмины, Лемковины, Надсяння в течение 1918–1939 гг., раскрыты этапы широкомасштабной полонизации украинского населения края, ликвидация украинских образовательных учреждений и организаций.

Ключевые слова: Польское государство, школьная политика, образование, образовательный закон, утравистычны школы.

Igor Pavliv**EDUCATION POLICY AT WESTERN POLAND 1918–1939**

The article examines and analyzes the problems of the struggle for development of Ukrainian education in Holm, Lemko, Nadsyannya during 1918–1939, uncovered a large-scale stages polonization Ukrainian territory's population, the elimination of Ukrainian educational institutions and organizations.

Key words: Polish State, school policy, education, educational law, bilingual school.

УДК 94(477)**Тарас Дідух****СТАНОВИЩЕ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ
У 1953–1964 РР.**

У статті аналізуються зміни в конфесійному житті Римо-католицької церкви на території Тернопільської області у 1953–1964 рр., досліджуються заходи радянської влади, скеровані на обмеження її діяльності.

Ключові слова: Римо-католицька церква, Ватикан, конфесія, релігійна політика, державно-церковні відносини.

Процес відродження релігійно-церковного життя після здобуття Україною незалежності сприяв посиленню наукового інтересу до особливостей державно-церковних відносин в радянський період. Важливе місце у цих відносинах займала Римо-католицька церква (РКЦ). Її підпорядкування Святому Престолу завжди розцінювалося радянською владою як загроза комуністичній ідеології. Відтак діяльність РКЦ знаходилася під пильною увагою партійного і радянського керівництва.

Відкриття архівних документів дозволяє сучасним дослідникам, на основі нових методологічних підходів, виявити особливості та закономірності взаємовідносин між державою і РКЦ, дослідити причини протистояння між цими суб'єктами. Дослідження діяльності РКЦ в масштабах СРСР, УРСР та на регіональному рівні, заповнює ту історичну прогалину, що склалася в сучасній історичній науці в цілому і релігієзнавчій зокрема.

При написанні пропонованої статті автор використав документи Державного архіву Тернопільської області (ДАТО), що дозволило провести комплексне дослідження діяльності РКЦ на території Тернопільської області упродовж 1953–1964 рр., проаналізувати зміни, що відбувалися у римо-католицькій конфесії внаслідок тиску на неї органів радянської влади.

Об'єктом дослідження є становище РКЦ на Тернопільщині у 1953–1964 рр.

Предмет дослідження – механізми взаємодії римо-католицьких громад з радянськими органами влади та зміни у конфесійному житті римо-католиків внаслідок репресивної політики держави щодо РКЦ.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1953–1964 рр., час керівництва країною М. Хрущова.

Територіальні рамки дослідження визначаються межами Тернопільської області.

Метою статті є дослідження особливостей політики радянської влади щодо РКЦ на Тернопільщині у 1953–1964 рр.

Основні завдання публікації випливають з мети і полягають у комплексному дослідженні ставлення радянської влади щодо римо-католицької конфесії, з'ясуванні особливостей у